

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์หลัก คือ 1) เพื่อศึกษาความเชื่อมโยงของระบบเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขงกับเศรษฐกิจและสังคมภายนอกของชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขง 2) เพื่อศึกษาปัจจัยและประเมินระดับปัจจัยที่เหมาะสมในการพึ่งพาตัวเองในด้านเศรษฐกิจ ภายใต้ฐานทรัพยากรและปัจจัยภายในที่มีอยู่ และ 3) เพื่อศึกษาประเด็นปัญหากฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน 4) เพื่อศึกษาแนวคิดและการสนองตอบทางนโยบายของชุมชนท้องถิ่นกลุ่มแม่น้ำโขงต่อนโยบายระดับชาติ 5) เพื่อศึกษาผลของนโยบายความร่วมมือทางเศรษฐกิจในประเทศกลุ่มแม่น้ำโขงที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจของชุมชน กลุ่มแม่น้ำโขง

โดยมีขอบเขตศึกษา คือ 1) กลุ่มพื้นที่ที่จะทำการสำรวจและสอบถามเพื่อรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ ชุมชนกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่ที่อยู่ติดกับกลุ่มแม่น้ำโขง 2) ประมวลและวิเคราะห์นโยบายระดับชาติของไทยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขง 3) ศึกษาผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทางนโยบายในชุมชนกลุ่มแม่น้ำโขง

ผลการวิจัยพบว่า โครงการพัฒนาต่างๆ ในลุ่มน้ำโขง ตามโครงการความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ และองค์กรระหว่างประเทศต่างๆ รวมทั้งนโยบายของรัฐในการพัฒนาเศรษฐกิจสมัยใหม่ โดยเฉพาะการส่งเสริมการค้าและการอุตสาหกรรม ส่งผลให้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่เคยหล่อเลี้ยงชีวิตชุมชนดั้งเดิมเสื่อมโทรมมีไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพในวิถีชีวิตใหม่ที่มีรายจ่ายในด้านต่างๆ มากขึ้น ทำให้สมาชิกในครอบครัวต้องย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนอกชุมชนในเมืองใหญ่ต่างๆ ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกชุมชนมากขึ้น

ในประเด็นกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน พบว่า ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 การแก้ไขปัญหาการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม อาจทำได้กว้างขวางและจริงจังมากขึ้น กล่าวคือ มีการขยายสิทธิของชุมชนและชุมชนท้องถิ่น กำหนดให้การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติต้องมีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นอย่างชัดเจน และชุมชนมีสิทธิที่จะฟ้องร้องหน่วยงานของรัฐได้ แนวนโยบายด้านที่ดิน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รัฐธรรมนูญ ได้มีบทบัญญัติให้รัฐกำหนดหลักเกณฑ์การใช้ที่ดิน โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ดำเนินการให้เกษตรกรมีที่ดินเพื่อประกอบอาชีพอย่างทั่วถึง โดยจัดหาแหล่งน้ำใช้ให้เพียงพอด้วย

ในส่วนของการศึกษาแนวคิดและการตอบสนองทางนโยบายของชุมชนท้องถิ่นกลุ่มแม่น้ำโขงต่อนโยบายระดับชาติและความเชื่อมโยงกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัยพบว่า

1) ชุมชนระดับรากหญ้าซึ่งต้องการการพัฒนาและการเสริมสร้างความเข้มแข็งจากนโยบายการพัฒนาของรัฐและนโยบายภูมิภาคข้างต้น แต่ทว่าหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวคิดที่ช่วยประคับประคองให้ชุมชนอยู่ได้และรักษาสภาพสังคมเศรษฐกิจชุมชนดั้งเดิมได้

2) ชุมชนที่ได้รับการพัฒนาแล้วระดับหนึ่งและพอใจกับนโยบายภูมิภาค พบว่าชุมชนนี้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเหมือนนโยบายผู้ว่าฯ ซีอีโอ ได้นำมาปฏิบัติใช้ ซึ่งทำให้ชุมชนเหล่านี้มองเห็นรูปธรรมของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ไม่มากนัก

3) ชุมชนที่มีส่วนเชื่อมต่อกับภูมิภาคนิคมทางเศรษฐกิจ และระบบทุนนิยมที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา พบว่าชุมชนเหล่านี้ต้องการให้นโยบายของรัฐส่งเสริมระบบทุนนิยมมากขึ้นและต้องการให้รัฐทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจภูมิภาคที่เชื่อมต่อกับอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง จีน และอินเดีย

คณะผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ดังนี้

ควรนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงประยุกต์สู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง โดยรัฐมีความจำเป็นต้องลดความเสี่ยงให้แก่บุคคล ครุวัเรือนและชุมชน ในขณะเดียวกันก็ต้องพยายามเสริมสร้างภูมิคุ้มกันให้สามารถที่จะลดผลกระทบจากภัยคุกคามที่อาจเกิดขึ้นจากการพึ่งพาปัจจัยภายนอกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ได้ในอนาคต โดยเน้นการส่งเสริมการพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งจากภายในโดยอาศัยปัจจัยที่มีอยู่ในชุมชนเอง เกิดพลังการพัฒนาจากภายในชุมชนเอง เพื่อมุ่งไปสู่การพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืนของชุมชน โดยมีจุดมุ่งหมายสูงสุดก็คือการช่วยให้คนในชุมชนอยู่ดีมีสุขอันเป็นเป้าหมายปลายทางแห่งการพัฒนา

บทบาทของรัฐบาลแต่ละประเทศควรจัดการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติอย่างจริงจัง โดยคำนึงถึงอริปไตยของประเทศต่างๆ โดยเฉพาะหลักปฏิบัติที่ดีของประเทศต้นน้ำ-ปลายน้ำ

บทบาทของหน่วยงานระหว่างประเทศ ควรทบทวนใหม่โดยเปลี่ยนบทบาทจากการสนับสนุนโครงการไฟฟ้าพลังน้ำขนาดใหญ่ในลุ่มน้ำโขงมาเป็นสนับสนุนการลงทุนในโครงการพลังงานขนาดเล็กที่ประหยัดต้นทุนใช้พลังงานหมุนเวียนเพื่อผลประ โยชน์ของชุมชนท้องถิ่น

ควรพิจารณาปรับปรุงกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรดิน ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำและความหลากหลายทางชีวภาพ โดยเน้นไปที่การจัดการสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น เพราะเป็นหน่วยที่ใกล้ชิดทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากที่สุด โดยให้ท้องถิ่นสามารถออกข้อบัญญัติท้องถิ่นเพื่อดูแลชุมชนของตนได้

ควรมีการกำหนดตำแหน่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ให้กับจังหวัดชายแดน กระทรวงการต่างประเทศควรมีความใกล้ชิดกับจังหวัดชายแดนมากกว่านี้ กระทรวงที่เกี่ยวข้องกับประเทศเพื่อนบ้าน ควรให้ความสำคัญและมีความใกล้ชิดกับผู้ว่าราชการจังหวัดในจังหวัดชายแดน และควรทบทวนแนวคิด CEO เพื่อนำมาปรับใช้กับจังหวัดชายแดนอีกครั้ง

The main objectives of this study are (1) to study the linkages between the local communities along the Mekong river and the external economies, (2) to study the factors which determine the level of economic self-reliance of local communities and to determine the desirable level of self-reliance given the resources endowments and (3) to review the legal framework concerning natural resources and environment focusing on legal aspects relevant to capacity building of local communities in sustainable natural resources management, (4) to review the perceptions and responses of local communities in the Mekong River Basin to the national policy directives and (5) to assess the outcome of the policies which advocated economic cooperation among countries in the Mekong River Basin on social and economic environment of the local communities.

Given the above objectives, the scope of the Study include (1) Survey and collection of primary data from communities located near the Mekong river bank, (2) Review and analyse national level policies that concern the local communities along the Mekong river, (3) Analyse the opinions of stakeholders.

The results indicate that the development activities initiated by the framework of cooperation between neighbouring countries, projects initiated by international agencies as well as the national development policy, which are generally tilted in favour of the development of the industrial sector, have led to the deterioration of the natural resources base. This has been among the major reason underlying the lack of economic self-sufficiency, all the more so because of the development process has increased the need of local communities for cash as mode of exchange and market transactions. The consequence, like in many other rural communities, is the need to seek employment outside of the communities. The process has resulted in increasing reliance on external sources of revenue.

On the legal issues concerning natural resources and environment, under the Constitution 2007, there are increasing opportunities for local communities to actively participate, such as the expansion of rights of local communities, the requirement for public hearing for investments or activities that may have impact on the natural resources and environment and the rights of the communities to file complaints against public agencies. The Constitution also states that land use must be in accordance with the principles of sustainable use of natural resources and environment and the way of life of local communities.

Both national and sub-regional policy framework on border development play important roles over the development of communities along the Mekong Basin. The major findings were:

1) For grass-root communities which heavily rely on development assistance from the State at national and the regional levels, the principle of Sufficient Economy was found to be an important factor which helps maintain social and economic stability of the traditional economies.

2) Communities which can be grouped among the 'middle level of development' have experienced rapid changes with the adoption of the CEO concept of management at the provincial level. As such, the general observation is that such communities fail to grasp the fundamental principles of 'Sufficient Economy'.

3) Communities which are by comparison more developed are able to link their economy with high dynamic economic regionalism and have experienced significant growth during the past 20 years. These communities generally demand that the government promote the growth of capitalism. Moreover, this group wants the State to play role as facilitator of development in the region, especially in GMS including China and India.

From the above findings, the recommendations are:

The State needs to actively promote the principle of Economic Sufficiency which may lead to the reduction of risks at the individual, household and community levels and to build resilience to minimize possible adverse impacts from the rapid changes brought about by the pace of globalization. The emphasis must be to build on the existing internal strength within the communities as the foundation for creating self-reliance and the improvement of the well-being of the community members.

The government has a responsibility to protect and conserve natural resources and quality of the environment. This is a principle which will require re-thinking the causes and effects of changes related to the upstream-downstream linkages in the use of the Mekong River.

The international agencies may need to review the rationale of promoting investment in large scale hydropower plants and explore the possibility of placing greater importance on small-scale hydropower projects and the potential use of renewable resources. Moreover, those who have suffered from adverse impacts that have resulted from past development activities should be fairly compensated.

On legal issues, to translate the principles of Constitution 2007 into practice, it may be expedient to focus on legal provisions which will give local authorities and local communities more power to take responsibility over the management of natural resources.

For border provinces, a Foreign Relation Officer position should be created for border province. The Ministry of Foreign Affairs as well as other ministries with mandates concerning neighbouring countries should recognize the importance of providing the needed support for border provinces. Moreover, the rationale for adopting the concept of CEO management in the cases of border provinces should be revised.